

Asia Julkinen esittäminen
Hakija Äidinkielen opettajain liitto
Annettu 11.2.1987

Tiivistelmä *Muu kuin tekijänoikeuslain 17 §:ssä tarkoitetun videomateriaalin käyttäminen opetuksessa edellytti opetustoiminnan julkisuuden vuoksi tekijänoikeudenhaltijoiden suostumusta. Tekijänoikeuslain 39 §:n mukaan kirjallisen tai taiteellisen teoksen elokuvaamisoikeus käsittää oikeuden saattaa teos yleisön saataviin. Tämä ei kuitenkaan koske sävelteosta. Elokuvan julkiseen esittämiseen tarvitaan siten musiikin osalta erillinen lupa.*

SELOSTUS ASIASTA

Äidinkielen opettajain liitto on 14.11.1986 päivätyllä kirjeellään pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa videoiden esittämisestä kouluissa sekä kappaleen valmistamisesta videoista.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt lausuntopyynnön ja esittää lausuntonaan seuraavan.

Voimassa oleva tekijänoikeuslaki (jäljempänä TekijäL) on annettu 8.7.1961 (8.7.1961/404). Oikeudesta valokuvaan on annettu erillinen laki (jäljempänä ValokL) samaan aikaan (8.7.1961/405). Molempiin lakeihin on myöhemmin tehty useita muutoksia.

Tekijän oikeudet

TekijäL 1 §:n mukaan on sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, tekijänoikeus teokseen. Teos voi olla kaunokirjallinen tai selitettävä kirjallinen tai suullinen esitys, sävellys- tai näyttämöteos, elokuvateos, kuvataiteen, rakennustaiteen, taidekäsityön tai taideteollisuuden tuote. Teosten luettelo ei ole täydellinen vaan esimerkinomainen.

TekijäL 2 §:n mukaan tekijänoikeus tuottaa tietyin rajoituksin yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin. Tekijänoikeus lähtee siis siitä, että tekijällä on yksinomainen oikeus määrätä teoksesta kaikissa sen ilmenemismuodoissa. Oikeutta valmistaa kappaleita teoksesta ja oikeutta saattaa teos yleisön saataviin sanotaan tekijän taloudellisiksi oikeuksiksi. Kappaleen valmistamiseen ja yleisön saataviin saattamiseen palataan lähemmin myöhemmin.

TekijäL 3 §:ssä ovat säännökset tekijän moraalisisista oikeuksista. Tekijä on ilmoitettava hyvän tavan vaatimalla tavalla aina kun teoksesta valmistetaan kappale tai se saatetaan yleisön saataviin. Teosta ei saa muuttaa tekijän taiteellista arvoa tai omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla eikä saattaa yleisön saataviin tekijää edellä sanotulla tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä.

Valokuvaajan oikeus

Valokuvan valmistajalla eli valokuvaajalla on yksinomainen oikeus valokuvaamalla, painamalla, piirtämällä tai muuta tekotapaa käyttäen valmistaa kappaleita kuvasta sekä näyttää sitä julkisesti. Valokuvaajan oikeus valokuvaan on pääosiltaan samanlainen kuin tekijän oikeus teokseensa. Myös valokuvaajan oikeuden rajoitukset ovat samansisältöiset kuin tekijänoikeuden haltijan.

Tekijänoikeuden rajoitukset

Tekijälle kuuluvaa yksinoikeutta on rajoitettu tekijänoikeuslain 2 luvussa olevilla säännöksillä. Tekijänoikeuden rajoituksia on perusteltu (Komitteamietintö N:o 5/1953, Ehdotus laiksi tekijänoikeudesta kirjallisiin ja taiteellisiin teoksiin.) lähinnä yleisen edun vaatimuksilla sekä käytännöllisillä ja teknisillä syillä. Lisäksi on katsottu, että sillä Joka on laillisesti hankkinut suojatun teoksen kappaleen, tulee olla oikeus ainakin rajoitustusti saada määrätä kappaleesta yksityiselämän piirissä. Rajoitukset koskevat lähinnä tekijän taloudellisia oikeuksia Erikseen on syytä todeta, että koska tekijän oikeus määrätä teoksestaan on yksinoikeus, ovat tekijänoikeuslain säännökset rajoituksista poikkeuksia pääsäännöstä ja niitä on sen vuoksi tulkittava ahtaasti

TekijäL 11 §:n nojalla on jokaisella oikeus valmistaa julkistetusta teoksesta muutama kappale yksityistä käyttöönsä varten. Näin valmistettua kappaletta ei saa käyttää muuhun tarkoitukseen. Valokuvan osalta sisältyvä vastaava säännös ValokL 5 §:ään.

Teos katsotaan julkistetuksi, kun se luvallisesti on saatettu yleisön saataviin. Elokuvateos julkistetaan yleensä sen ensi-illassa. Teos on julkaistu, kun sen kappaleita on tekijän suostumuksella saatettu kauppaan tai muu-

toin levitetty yleisön keskuuteen. Videolle taltioitu teos Julkaistaan tarjoamalla sen kappaleita esimerkiksi yleisesti vuokrattavaksi.

Valokopioinnin yleistyttyä ja helpotuttua lisättiin vuonna 1980 tekijänoikeuslakiin 11 a §, jonka sisältämällä sopimuslisenssijärjestelyllä järjestettiin esimerkiksi kouluissa tapahtuva valokopiointi. Vastaavan sisältöinen säännös otettiin ValokL 5 a §:ksi.

TekijäL 14 §:n nojalla julkistetusta teoksesta on lupa ottaa hyvän tavan mukaisesti lainauksia tarkoituksen edellyttämässä laajuudessa Sallitulle siteeraukselle ei siis ole laissa enimmäispituutta, vaan kysymys siitä, onko siteeraus tekijänoikeuslain mukaan sallittu vai ei ratkaistaan kussakin tapauksessa erikseen.

TekijäL 17 §:ssä on mahdollistettu kappaleen valmistaminen radioja televisiolähetykseen sisältyvästä julkistetusta teoksesta opetustoiminnassa käytettäväksi. Lukuisia tietyn alan suomalaisia tekijöitä edustava järjestö voi antaa luvan sovitulla ehdoilla valmistaa äänen tai kuvan talteenottamisen avulla radio- tai televisiolähetykseen sisältyvän julkistetun teoksen kappaleita opetustoiminnassa tai tieteellisessä tutkimuksessa käytettäväksi. Luvan saaja voi vastaavin ehdoin valmistaa kappaleita sellaisestakin lähetykseen sisältyvästä saman alan teoksesta, jonka tekijää järjestö ei edusta. Lain säännöksellä on siis kahden osapuolen solmiman sopimuksen vaikutus ulotettu sopimuksen ulkopuoliseenkin.

TekijäL 17 §:n nojalla ovat valtion puolesta opetusministeriö sekä Oy Yleisradio Ab ja Kopiosto r.y. solmineet vuonna 1984 sopimuksen kappaleen valmistamisesta säännöksessä mainitusta aineistosta opetuksessa käytettäväksi. Sopimuksen ehtojen mukaan on kiellettyä nauhoittaa ulkomaisia ohjelmia, ellei ohjelmakohtaisesti toisin ilmoiteta, elokuvateatteri- tai videolevitykseen tarkoitettuja elokuvia tai mainoksia.

TekijäL 20 §:n mukaan on sallittua esittää julkaistu teos julkisesti juma-lanpalveluksessa tai opetuksen yhteydessä. Säännös ei kuitenkaan koske elokuvateosta.

TekijäL 23 §:n mukaan saa niitä kirjallisen tai sävellysteoksen kappaleita, jotka julkaiseminen käsittää, levittää edelleen sekä näyttää julkisesti. Toisin sanoen lahjaksi saadun tai ostetun kirjan tai äänilevyn saa esimerkiksi myydä vanhain tavarain kauppaan. Taiteelliset teokset, jollainen esimerkiksi elokuvateos on, eivät siis ole vapaasti levitettävissä. Laillisesti hankitun videolle tallennetun elokuvateoksen myyminen tai vaikkapa lahjoittaminen toiselle ei ole sallittua.

TekijäL 25 §:n mukaan taideteoksen kappaleen luovutus ja teoksen julkaiseminen sisältää oikeuden luovutetun kappaleen tai julkaisemisen kohteena olevien kappaleiden edelleen levittämisen sekä julkisen näyttämisen.

Tekijänoikeuslain tarkoittamaa näyttämistä on videokasettiesimerkkitapauksessa videonauhan asettaminen näytteille vuokraamon ikkunaan. Tekijänoikeuslain tarkoittamaa esittämistä taas on videonauhan sisältämän teoksen saattaminen katsottavaksi.

Kappaleen valmistaminen

Kappaleen valmistaminen teoksesta kuuluu tekijän yksinoikeuden piiriin. Kappaleen valmistamista on esimerkiksi televisio-ohjelman ottaminen videonauhalle.

Julkinen esittäminen

Teos saatetaan yleisön saataviin, kun se esitetään julkisesti. Julkisenä esittämisenä pidetään myös ansiotoiminnassa suurehkolle suljetulle piirille tapahtuvaa esittämistä. Rajan vetäminen julkisen ja yksityisen esittämisen väliin on käytännössä erittäin vaikeaa. Sen vuoksi kysymystä on syytä käsitellä tässäkin yhteydessä melko pitkästi.

Tekijäl 2 §:n mukaan kaikkien teoslajien julkista esittämistä arvioidaan samojen periaatteiden mukaan. Elokuvateoksenkaan osalta ei ole erityissäännöksiä julkisesta esittämisestä.

Tekijänoikeuslakia valmistelleen komitean mietinnössä (komiteanmietintö 5/1953) todetaan julkisesta esittämisestä muun muassa seuraavaa:

"Tekijän yksinoikeus teoksen saattamiseen toisten saataviin on niinkuin on sanottu, rajoitettu yleisölle esittämiseen. On nimittäin katsottava asianmukaiseksi, että teos, joka jo on ilmestynyt, saadaan vapaasti esittää yksityisissä piireissä. Asian luonnossa on ja tekijän tarkoitustakin vastaa, että esim. julkaistu kirjallinen teos saadaan lukea ja sävellysteos soittaa rajoitetuissa piireissä, niin myös että taideteosta näytetään niille, jotka käyvät sen omistajan kodissa jne. Missä raja on vedettävä yleisön ja yksityisen piirin välille, voi kuitenkin käytännössä aiheuttaa vaikeuksia. Yleisesti pätevää määritelmää kummastakaan käsitteestä tuskin voidaan antaa, vaan on jokainen tapaus arvosteltava erikseen elämän yleisten sääntöjen mukaan sekä ratkaisu erimielisyyden sattuessa jätettävä oikeuskäytännön varaan." (s. 47)

Esitys on aina julkinen, kun teos esitetään ennalta määräämättömälle joukolle. Esitystilaisuudessa tosiasiallisesti läsnä olevien henkilöiden lukumäärällä ei ole merkitystä. Tilaisuuden maksuttomuudella tai maksullisuudella ei myöskään ole merkitystä tässä tapauksessa.

Tietyn seuran tai yhdistyksen jäsenilleen järjestämää esitystilaisuutta pidetään julkisena esittämisenä, mikäli seuran tai yhdistyksen Jäsenyys on avoin kaikille. Esimerkkinä voidaan mainita elokuvakerhotoiminta.

Oikeuskäytännössä on julkisena esittämisenä pidetty muun muassa radiolähetyksen saattamista kovaäänisen välityksellä ravintolayleisön kuultavaksi (KKO 1934 I 22) sekä Oy Yleisradio Ab:n lähettämien sävelteosten esittämistä linja-auton kaiuttimien välityksellä matkustajille (KKO 1968 II 81).

Selvästi yksityisessä piirissä tapahtuvaa esittämistä on teoksen esittäminen perhepiirissä tai suppeassa ystäväpiirissä. Ohjaavaa korkeimman oikeuden ratkaisua ei yksityisen piirin osalta ole.

Opetustoiminnan osalta todetaan peruskouluasetuksen 24 §:ssä, että opetus peruskoulussa on julkista. Vastaavat säännökset ovat myös lukioasetuksessa ja peruskoulua korvaavasta koulusta ja yksityisestä lukiosta annetussa asetuksessa. Julkisuus tarkoittaa, että kenellä tahansa on mahdollisuus päästä seuraamaan opetusta mainituissa oppilaitoksissa. Tekijänoikeudellisesti ei tilaisuuden julkisuutta arvosteltaessa ole merkitystä sillä, kuinka moni käyttää edellä mainittua läsnäolo-oikeuttaan hyväkseen.

Tekijänoikeuden yleisenä tarkoituksena on turvata luovan henkisen työn edellytykset. Tämän vuoksi tekijänoikeudella pyritään turvaamaan tekijän taloudelliset oikeudet. Tekijällä on pääsääntöisesti mahdollisuus määrätä teoksestaan kaikissa taloudellisesti merkittävissä suhteissa.

Kysymykset ja vastaukset

Seuraavaksi tekijänoikeusneuvosto pyrkii antamaan vastaukset lausuntopyynnössä esitettyihin kysymyksiin. Heti aluksi on kuitenkin todettava, että tyhjentävän vastauksen antaminen tekijänoikeutta koskevasta yleisestä kysymyksestä on vaikeaa. Selvyyden vuoksi tekijänoikeusneuvosto toistaa ennen vastaustaan lausuntopyynnössä esitetyn kysymyksen.

1. Onko rangaistavaa nauhoittaa televisiolähetyksestä ulkomainen tai kotimainen filmi tai muu ohjelma tai mainos?

Omaan yksityiseen käyttöön saa TekijäL 11 §:n nojalla nauhoittaa kaikkea olemassa olevaa materiaalia.

Opetuskäyttöön saa nauhoittaa TekijäL 17 §:ään perustuvan sopimuksen nojalla kaikkea sopimuksen sallimaa aineistoa. Lausunnon sivulla 4 on tarkemmin selostettu nauhoittamisen rajoituksia.

2. Onko sellaisen nauhoitteen kotikatselu sallittua?

TekijäL 11 §:n nojalla yksityiseen käyttöön valmistetun kappaleen kotikatselu on sallittua. Täten valmistettua kappaletta ei saa käyttää muuhun tarkoitukseen.

TekijäL 17 §:n nojalla valmistettua kappaletta saa käyttää vain opetuksessa.

3. Syyllistyykö opettaja rikokseen esittäessään esim. koulun äidinkielen tai kuvaamataidon tunnilla videonauhan, joka sisältää 1. kohdassa mainittua aineistoa?

Vastauksissa 1. ja 2. kysymykseen on selvitetty sallittua kappaleen valmistamista eli nauhoittamista. Mikäli videon sisältämä aineisto on sellaista, jota edellä mainittu sopimus koskee, ei opettaja syyllistyt rangaistavaan tekoon esittäessään videon tunnilla.

4. Onko elokuvien, mainosten tai muun videolle tallennetun materiaalin analysointi koulussa videonauhoitteiden avulla rangaistavaa toimintaa?

Nauhoitetun aineiston osalta tekijänoikeusneuvosto viittaa 1.-3. kysymykseen antamiinsa vastauksiin. Mikäli nauhoittaminen on edellä mainitun sopimuksen mukaista, voidaan nauhoitetta käyttää koulussa kaikin tavoin.

Edellä yleisessä osassa on todettu, että opetus eri oppilaitoksissa on julkista. Näin ollen esimerkiksi videon esittäminen luokassa tarvitsee tekijänoikeuden haltijan suostumuksen. Tekijänoikeusneuvosto huomauttaa tässä yhteydessä, että esimerkiksi videovuokraamoissa vuokrattavat videot on tarkoitettu vain yksityistä käyttöä varten.

5. Onko oppilaiden yhteisesti keräämin varoin vuokraamien videon elokuvien katselu koulussa lainvastaista?

Arvioitaessa videoiden esitystilanteen tekijänoikeudellista luonnetta on samantekevää, kuka on hankkinut esitettävät videot. Esittämisen luonne ratkaisee tarvitaanko esittämiseen lupa vai ei. Mikäli esitystilanne on julkinen edellä esitettyjen periaatteiden mukaan, edellyttää esittäminen tekijänoikeuden haltijan suostumusta. Mikäli taas on kysymys yksityisessä piirissä tapahtuvasta esittämisestä, lupaa ei tarvita.

Kaikkeen lausunnossa edellä esitettyyn viitaten tekijänoikeusneuvosto toteaa, että oppilaiden vuokraamien videoiden käyttäminen opetuksen yhteydessä ei ole sallittua ilman erillistä lupaa. Mikäli oppilaat katselevat vuokraamaansa videota yksityiseksi luonnehdittavassa tilanteessa, se voi tapahtua ilman erillistä lupaa. Varsinaista kerhotoimintaa, jonka pääsisältönä on esimerkiksi yhteisillä varoilla vuokrattujen videoiden katselu, on yleensä pidetty julkisena esittämisenä, joka edellyttää tekijänoikeuden haltijan suostumuksen.

6. Onko muun kuin oppilaiden itse valmistamien kuvien tai filmimateriaalin tai säveltämän musiikin liittämiseen oppilaiden itse tekemiin videofilmeihin pyydettävä liitettävän aineiston tekijänoikeuden haltijoilta lupa, vaikka siten koostettua filmiä ei esitetä muualla kuin koulussa tai oppilaiden muussa varsinaisen koulutyön ulkopuolisessa ei-kaupallisessa harrastustoiminnassa (esim. videokerhoissa)?

Kysymyksessä mainitun toiminnan tekijänoikeudellinen merkitys ratkaistaan viime kädessä jokaisessa esille tulevassa tapauksessa erikseen edellä selostettujen yleisten periaatteiden pohjalta. Tässä yhteydessä on syytä korostaa, että tekijänoikeus tuottaa tekijälle yksinoikeuden määrätä teoksesta. Tekijänoikeuslaissa olevat tekijän oikeutta rajoittavat säännökset ovat poikkeuksia, joita on tulkittava ahtaasti. Pääsäännön mukaan tulee saada tekijänoikeuden haltijoiden suostumus suojatun materiaalin käyttämiseen lausuntopyynnössä esitetyllä tavalla.

7. Tarvitaanko elokuvan julkiseen esittämiseen erillinen musiikin esityslupa? Eikö pelkkä elokuvan esityslupa riitä?

TekijäL 39 §:n mukaan kirjallisen tai taiteellisen teoksen elokuvaamis-oikeuden luovutus käsittää oikeuden saattaa teos yleisön saataviin. Tämä ei kuitenkaan koske sävelteosta. Näin ollen elokuvan julkiseen esittämiseen tulee saada erillinen esittämislupa musiikin osalta.

Eriävä mielipide

Varatoimitusjohtaja Matti Anderzén, kansliapäällikkö Jussi Tunturi ja sisustusarkkitehti Esko Pajamies

Opetustoimintaan on tekijänoikeuslainsäädännössä suhtauduttu yleisesti ottaen varsin vapaamielisesti. On ymmärretty valtakunnallisen opetuksen tärkeä merkitys. Lainsäädäntöä uudistettaessa 1970-luvun lopussa käytiin varsin perusteellinen keskustelu opetustoiminnassa tapahtuvasta nauhoittamisesta. Samalla kun tekijöiden suojaa laajennettiin, saatiin valtiovallan avulla erilaisin sopimusjärjestelyin aikaan tilanne, joka osittain on auttanut oppilaitoksia selviytymään nykyaikaisen opetuksen asettamista velvoituksista.

Tarkasteltaessa Äidinkielen opettajien liiton lausuntopyyntöä muodostuu ongelmaksi yksittäisessä koululuokassa tapahtuvan opetuksen luonne. Tekijänoikeusneuvoston sihteeri oli asian ensimmäisessä käsittelevävaiheessa todennut, että koululuokka on suljettu ja kuuluu tekijänoikeudellisessa mielessä yksityisen esittämisen piiriin. Asian käsittelevän kuluessa hankittiin lausunnot Teosto ry:n ja Kopiosto ry:n palveluksessa olevilta lakimiehiltä. Lausunnot ovat perusteellisia eikä niitä sinänsä voi moittia. On selvää, että koululuokassa tapahtuva esittäminen heidän lausunnossaan muuttuu julkiseksi. Pääargumenttina on käytetty

peruskouluasetuksen 24 § ja lukioasetusta, joiden mukaan opetus peruskoulussa on julkista.

Jokainen koulutointa tunteva ymmärtää, että peruskoulu- ja lukioasetus ovat laaditut muussa kuin tekijänoikeustarkoituksessa. Selvää on myös, että valtakunnassa tapahtuvaa opetusta pitää voida valvoa ja tarkastaa. Koululuokkaa ei voi sulkea tarkastajilta, auskultoijilta ja erikseen määrättyiltä viranomaisilta, mutta yleistä ja julkista tilaa luokkahuoneesta opetuksen yhteydessä ei voi tehdä. Opetuksen täytyy voida tapahtua häiriötä. Koululuokassa opettajan johdolla ja valvonnassa tapahtuvaa opetustilannetta on pidettävä luonteeltaan yksityisenä. Esimerkiksi määräykset oikeudenkäynnin julkisuudesta eivät tee raastuvanoikeuden salista yksityistä tai julkista tilaa tekijänoikeudellisessa mielessä.

On myönnettävä, että tekijänoikeuden rajoitussäännöksiä on yleisesti ottaen tulkittava ahtaasti, mutta valtakunnallisen opetustoiminnan kohdalla on puhtaasti yhteiskunnallisistakin syistä sallittava vapaampi, opetuksen sujuvuutta suosiva tulkinta.

Lausuntopyynnön 6. kohta koskee oppilaitosten piirissä tapahtuvaa videokerhotoimintaa. Jos tähänkin kysymykseen suhtaudutaan muodollisen ahtaasti, annettu vastaus tyrehdyttää orastavan ja kannatettavan, oppilaiden omaan aktiviteettiin perustuvan hyvän harrastuspiiritoiminnan kokonaan. Kun harrastuspiiri on suppea ja toiminta yksinomaan koulun piirissä tapahtuvaa, ei luvanpyyntömenettelyä voida vaatia.